

4 přednáška – Krajčářství v Evropě

Nizozemí - Holandsko - ve Flandrech roku 1495 na křídle oltáře sv. Petra v chrámu v Lovani zobrazena dívka s herdulí.

V 16. století - krajčářstvím se živí mnoho rodin a krajky byly pašovány přes četné zákazy do Anglie. Po nástupu Filipa II. nastává odliv krajčářských rodin z flander do ciziny. Král povolal inkvizici a protestantské obyvatelstvo raději odešlo ze země, část do Francie, část do Německa (severní – protestantské) a Anglie. Vzory se tak šíří po celé Evropě - v novém prostředí zdomácněla, přijal místní vzory a nové podněty. Přesto v zemi zůstalo stále mnoho krajkárek (také jeptišky a ženy v klášteřích). Ve 2. pol. 16. stol. se krajky vyvážely do zahraničí a to legálně nebo se pašovaly do zemí, kde byly zakázané (Francie, Anglie a Španělsko).

- nejstarší datovaný kus paličkované krajky pochází z roku 1599 a byl zhotoven asi v Brabantsku – přehoz objednaný na svatbu brabantského arcivévody Alberta a arcivévodkyně Isabely (1,73x1,33 m). Na krajce je několik postav králů a symbolické motivy.

Počátkem 17. století, po smrti krále Filipa II., se situace uklidnila a pronásledování protestantů ustalo. Do Flander se vrací někteří vystěhovalci – především ze sousedních Francie, kde se začínají koncem 16. století pronásledovat protestanti – hugenoti. Po roce 1620 se krajčářství rozvíjí v tradičních oblastech od Valenciennes přes všechna větší flanderská města až po Antverpy, Lille a Bruggy. Po válkách mezi Francií a Španělskem ve 2. pol. 17. stol. část Nizozemí ovládá Ludvík XIV (dnes severozápadní Francie) – tím se velká část flanderských krajčářských center dostala pod francouzskou vládu (města Valenciennes a Lille a další) a od té doby se začaly označovat jako francouzské a postupně přijaly nové motivy.

Flanderské krajky – nejstarší krajky přebíraly pozdně gotické styly a napodobovaly krajky benátské a janovské, záhy se vytvořil vlastní styl - belgický (Point de Bruxelles). Od 17. stol. se v krajčářských centrech na jihu Nizozemska začaly produkovat nové typy krajek, které až do 19. stol. ovlivnily krajčářskou produkci v celé Evropě.

Jméno krajky často neoznačovalo místo vzniku ale sídlo obchodníka. Ve Francii krajky vyrobené ve Flandrech - označení Malinek (krajky z Mechelinu) - situace před rokem 1665. Nejstarší krajky - spojeny s Brusel, nejstarší doklad o výrobě - po roce 1520. a nejstarší krajky s květinovými motivy. Typ mechelské krajky se rozšířil až po roce 1630, půdlice tvořena buňkovou půdicí, krajkové jemné motivy.

Antverpský typ – typickým motivem jsou vázy s květinami, hrubší zpracování
Valencienské krajky – podle města Valenciennes dnes ve Francii – od 1/2 17. stol., záhy se vyráběly i v Gentu a dalších flanderských městech. Základem je kosočtvercová půdlice z řetízků a v ní motivy karafiátů, lilií a růží.

Bince – byla z kvalitního lnu, používalo se na ní až 500–1000 paliček, velmi jemná. Flanderské krajky se vyráběly z jemných nití, které byly v té době k dispozici ve Flandrech a nikde jinde. Výroba se prováděla také v kláštřích.

Španělsko - v minulosti v nejvýraznější krajčářská oblast. Krajka v lidovém oděvu již brzy - v 17. a 18. století - ženské kabátce, košilky, haleny a šátky (mantily). Od 2. pol. 19. století ruční výroba nahrazena strojní.

Na krajčářství Španělska měla velký vliv přítomnost Arabů - orientální dekorativnost a mnohem vyspělejší technologie než byla ve zbytku křesťanské Evropy. Nejstarší doklad krajky zhotovené síťováním - 16. století z Alhambry. Technika síťování získala označení randa z latinského pojmenování rete, reticulum – označení pro síť. Ve Španělsku se pracovalo také pozamentýrským způsobem již od konce 13. století - pozamentýrská výzdoba na církevním oděvu uloženém v Episkopálním muzeu ve Vich (výrobce snad biskup Bernato

Calvó, konec 13. stol). Od 14. století se ve Španělsku brojilo proti přepychu ve výzdobě v rámci obrodných snah křesťanství a byly vydány zákazy výzdoby oděvu ozdobami ze zlata a stříbra. V roce 1537 byl vydán zákaz v celém Španělsku a koloniích dekorování oděvu vyšíváním, aplikací zlata a stříbra či šití šatů z brokátu. Tyto zákazy však nejvyšší kruhy samozřejmě nedodržovaly.

oblasti:

Andalusie (jih Španělska)

v krajích Sevilla, Huelva, Cádiz, paličkovaná krajka se tradičně nazývá punto de doce bolillos = dvanáct paliček. Název je odvozen od výroby úzkých krajkových pásků pomocí 12–16 paliček.

Starší krajky byly hrubší s pozůstatky renesančních vzorů, od 18. století se objevuje motiv lotosového květu a granátové jablíčko. Postupně se přidávají květinové vzory až vzniká vzor zvaný jarro (váza s květinami).

Herdule užívané v Andalusii měly tvar rukávnicku, jinou variantou je herdule arabská – almohada, na jednoduché trnoži nebo dřevěném stojanu. podvinek – Picado, paličky – Palillo, váček na špendlíky – Bolsa de Alfileres, rohy – Corna, nitě - Cuira.

Nejdéle se krajkářství udrželo v okolí Sevily a v obcích Sanlúcar la Mayor, Brenes, Santiponce.

Další oblíbená technika - obháčkování okrajů jemné krajky, pomocí háčku zvaného punto de aguja (doloženo od 16. století), ve 20. století se háčkovalo dřevěnou vidlicí zvanou horquilla. Technika rozšířena v provinciích Huelva a Sevilla.

Ve 20. století krajku ruční nahradila krajka strojová

Galicie

- také mužská práce – rybáři, kteří nemohli v určitý čas vyjždět na moře.

Výroba se rozšířila od 16. století díky válečníkům, kteří vlastnili ve zdejších kraji hrady - po návratu z válek ve Flandrech přinesli ukázky krajek.

V 18. století se krajkářství organizovalo systémem rozptýlené manufaktury. Ve městech při pobřeží domy – faktorie, kam krajkářky odnášely k prodeji své zboží. Dostali zde nové vzory a případně i nitě. Krajky se odtud exportovaly přes přístav La Coruña do Jižní Ameriky a na Kubu. Výroba byla celoroční, ženy se často scházely v některém z domů a povídale si. Mladí se účastnili také, protože zde nebyly školy, kde by se mohli naučit paličkovat.

Krajky se zhotovovaly hlavně z hedvábí, byly jemné a ve vzorech převládá motiv slunce, rákosového listu, hvězdy, kola.

Herdule byla obdélníková a po stranách měla bambusovou podložku, která sloužila jako podpěra. Na spodku býval malý kousek kůže – aby krajka lépe klouzala. Pracovalo se u ní v podřepu.

Na konci 19. století krajkářství zaniká, ve 20. století umí paličkovat pouze některé ženy ve vsích Magía, Javiña, Puerto de Merejo a v okolí města Corcubión.

Kastilie

Nejvýraznější krajkářské středisko - oblast La Macha (jižně od Madridu) a města Almaro, Moral de Calatrava, Venezuela de Calatrava a Granátula.

oblasti

– Almaro: Od 18. století již krajkářské manufaktury, první založena roku 1766 v Almaro (pracovala do 19. století). Systém byl založen na běžném výkupu od krajkářky, které dílo odevzdaly v místní výkupně, odkud se odeslalo do centrálního skladu. Krajky se prodávaly ve všech španělských městech a vyvážely do Jižní Ameriky. Ruční výroba se udržela až do počátku 20. století.

- Salamanca (severozápadně od Madridu) – rozsah výrob nebyl velký, spíše pro místní trh, místní lidový kroj patří k nejhonosnějším – z pohledu kraje.
- oblast okolo Toleda (j.v. od Madridu) – krajkářství zde zanikalo již na konci 19. století, roku 1903 zde byla zřízena uměleckořemeslná škola s výukou krajkářství.

Herdule jsou v Kastilii protáhlé, potažené často tmavomodrou látkou. Někdy se na ně upevňovala žebírka z rákosu. Sedělo se na zemi na rohožce se slámy nebo kůže, žebírka z rákosu z herdule vyčnívala a opírala se o zeď. Vedle této velké herdule se užíval malý polštářek zvaný mundillo – k výrobě úzkých krajkových pásků.

Katalánsko

velkými středisky krajkářské výroby byla města na pobřeží, např. barcelonský přístav - napodobovaly se flanderské a benátské krajky. Od 18. století byla výroba v Katalánsku velmi rozšířená. Středisky výroby v 19. století - města Torera, Malgrat, Pineda a Capella. Převažovaly krajky černé, hedvábné (chantila) a lněné. Krajkářství postupně nahrazeno strojní krajkou - ve 20. století se udrželo pouze v Arenys de Munt – vesnice v údolí u Středozemního moře.

Snaha po udržení ručního krajkářství vedla k založení soukromé krajkářské školy roku 1862 v Arenys de Mar. Dochovalo se zde 10 000 vzorů, které se dodnes paličkují. Další škola byla v městě Sarriá.

Dekory katalánských krajek – odvozeny z francouzských vzorů, užívaly se silné nitě – na krajky určené pro ručníky, přehozy, ubrusy. Na krajkách pro kostely se objevuje motiv slunce a obilí. Populární vzor byla škeble – „patrina“.

Herdule byly cylindrické – potahovaly se jasně zelenou látkou nebo domácími materiály, na většině byl připevněn obrázek Svaté Rodiny. Oblíbené byly špendlíky se skleněnými barevnými hlavičkami.

Valencie –

provincie Valencie a Alicante leží na středomořském pobřeží, jižně od Barcelony. Krajky se paličkovaly prokazatelně na konci 18. století především v okolí měst Monóvar, Alfou a Novelda.

Organizace výroby krajek – kromě výkupu krajek obchodníky prodávaly krajky mnohé rodiny v 19. století samy – po celém Španělsku na trzích a po domech nabízeli své zboží (metráž). Hedvábné a kovové krajky se zhotovovaly pouze na objednávku. Často se užívaly barevné nitě (růžové a jasně modré). Vzory byly velmi rozmanité – označovaly se čísly, pokud měly jména, pak podle královské rodiny nebo veřejně známé osobnosti či místa – pro lepší prodej.

Portugalsko - výroba krajek od nadvlády španělského krále Filipa II, který území ovládl v polovině 16. století a nadvláda Španělů zde vytrvala až do roku 1640.

První manufaktura byla založena v Lisabonu roku 1755, roku 1887 v Peniche založena průmyslová škola pod patronací královny - vyučovaly se zde různé krajkářské techniky. Škola brzy zanikla.

Centra paličkované krajky – provincie Alentejo (vesnice Fago), okolí přístavu Peniche, Viny de Castello a Lisabon. Krajky napodobují španělské vzory z Galicie a Kastilie.

Herdule – podobné Andaluským (rukávník). Upevňovaly se ke stojanu z vrbového proutí, v Peniche se používala herdula cylindrická (almofada) upevněná na vysokém stojanu pleteném na způsob košíku. Palička – Bilro, podvinek – Pique.

Je zde obvyklé, že se pracovalo i na ulici.

Itálie - v Benátkách krajka známá již ve 2. pol. 15. století. Nejstarší typ – reticella (označovaná jako řecká krajka). Krajky se zde ve větším měřítku v manufakturní výrobě nevyráběly, spíše se jednalo o ateliérovou tvorbu. Benátská výroba drahých krajk byla zlikvidována na konci 18. století díky Velké francouzské revoluci.

- mezi další krajkářská centra patřily Janov, Florencie, Miláno další.

Janov – pevná krajka ze silnějších nití, k ozdobě okrajů šátků nebo střevíců, vyráběly se zde také krajky pro manufakturu již od konce 16. století, krajky z hedvábí v černé, bílé a různé pestré barevnosti.

Miláno – produkce od 18. století, krajky napodobovaly vlámské vzory.

Na ostrově **Malta** zavedla výrobu krajk lady Hamiltonová v Chichestru – vycházela z janovských krajk, převzala motiv pšeničného klasu a zakomponovala maltézský kříž. Obliba byla okolo roku 1850 a začala se vyrábět také v Anglii.

Francie - výroba šité i paličkované krajky od poloviny 16. století, navazuje na benátskou krajku a ovlivněna flanderskými krajkami (díky uprchlíkům prchajících z Flander za vlády Filipa II.) Zákazy krajk - v letech 1594, 1600, 1601 a 1606. Přesto se nosily dále.

Od konce 16. století se vyrábí domácí krajky. Proto také vycházely různé zákazy jejich dovozu z ciziny. Produkce byla podporována také vydáváním vzorníků, první obsahovaly spíše vzory pro šitou krajku. Publikace např. *Les singuliers et nouveaux pourtraicts ... et ouvrages de Linderie*) od Benátčana Vincioly – vydáno roku 1587 a 1623 v Paříži.

Po zákazech nošení krajk byl vydán dekret roku 1665 v němž panovník zakládá královskou krajkářskou manufakturu ve městech Guesney, Arras, Rheims, Sedan–Thierry, Loudun, Alecon, Aurillac. Zhotovovaly se zde krajky na způsob benátských a záhy získaly označení jako *point de France* – francouzský styl nebo francouzská krajka.

Koncem 17. století se začaly další krajky označovat podle místa původu. Vytvořila se zde také krajkářská centra neovlivněná benátskou krajkou ale navazovala na tradici flanderské krajky – města Valenciens, Lille, Chantilly a Cean.

Módními byly krajky černé v Valenciens a krajky blonde (původně z okolí Cean).

V 17. století měly francouzské krajky v Evropě velký odbyt, byly módní a dokonce se exportovaly do zámoří.

V 18. století – stagnace výroby, mizí náročné vzory, krajka se stala v období VFR symbolem královského dvora – proto byla ničena a krajkářky pronásledovány. Mnohé z nich proto řemeslo opustily.

V 19. století – prudce klesá – kromě krajk z Valenciens a krajky stylu blonde se paličkovaly těžké krajky jako přehozy a dečky na nábytek. produkovaly se v oblasti města Le Puy u řeky Loiry. Ruční krajka byly na konci 19. století postupně převálcována strojní.

Poduška – Coussin, krajka - Dentelle

Anglie

Ve středověku slovo lace označovalo spíše výšivku. Krajku pravděpodobně přinesla s sebou do Anglie, či spíše znalost její technologie, Kateřina Aragonská manželka Jindřicha VIII.

Pocházela ze Španělska. V roce 1531 byla ze dvora vypuzena a učila pak venkovanky v hrabství Bedfordshire novou techniku. Dokonce se dochoval starobylý dekor označovaný jako vzor královny Kateřiny.

Obchod s krajkami – podomní obchodníci tzv. pendleři, krajky měli ve vacích. Doklady o nich již z 1/2 16. století. v 18. století – nákladnický systém (faktoři).

Vzestup anglického krajkářství – 2/2 16. stol. – 17. století – vlivem přísunu krajkářů z Evropy (Flandry). 1. vlna – 1563 (pobřeží v hrabství Kent), 1568 z Mechelenu na hrabství Bedfordshire do vesnice Cranfield, další na hrabství Buckinghamshire, z Bruselu na hrabství

Devonshire (Honiton). Krajku zhotovovali ženy i muži – starší typ označován „Honiton“ (bruselský typ) a mladší „Devonshire“ (mechelské vzory).

2 vlna – 1572 – po bartolomějské noci – až do roku 1598 - z Lille se stěhovali na hrabství Buckinghamshire a Northamptonshire.

3. vlna – 1688 (po zrušení Nantského ediktu) z Francie další krajkáři

V 2/2 16. stol. stoupla obliba a spotřeba krajky za vlády Alžběty I.

Problémy byly s dovozem krajek který ohrožoval domácí. 1635 Karel I. vydal zákaz dovozu krajek do země. 1698 opětovný zákaz dovozu krajek -

1717 – nařízení – obchodovat s krajkami směli pouze lidé s licencemi.

1720 – v Londýně první manufaktura, další v Aylersbery.

1826 – zrušena dovozní cla – zemi zaplavily levnější francouzské krajky,

poč. 19. století – strojní výroba, ruční výroba na konci 19. století zaniká

Herdule – kruhové, později válcové, také ploché

paličky – obyčejné, dekorativní vyřezávané – geometrické motivy s písmeny či věnováním.

Německo – tradice díky uprchlíkům z Flander a Francie v 16/17. stol., krajky se dělaly v severním Německu (Šlesvicko), krajky se do Německa spíše dovážely, větší význam si udržela pouze saská krajka v německého podhůří Krušných hor – vyvážela se také do Ameriky.

Dánsko, Švédsko, Finsko

- v 17/18. stol. dovoz krajek, domácí krajkářství nebylo velké, ovlivněno asi příchodem krajkářek z Flander (Protestanti). V Dánsku zájem o krajky až po třicetileté válce. Krajky po venkově roznášeli podomní obchodníci – pendleři, označovaní také jako pošťáci krajek. tento systém v celé Skandinávii. Krajka v Dánsku obvykle bílá. Ve Švédsku a Finsku koncem 18. století krajka i v lidovém prostředí – získala rustikální charakter. Ve Švédsku je vyhlášenou krajkářskou oblastí kraj Dalarma (severně od Stockholmu) – města Falun a Gäddede – krajka hrubší, jednoduchá, metrová. oblíbená byla torchtonská krajka, vzor geometrický ale i zvířata a figury. Paličkovalo se bez podvinku.